

Прагматистката теория за истината и тези, които я разбират погрешно¹

Уилям Джеймс
превод Николай Иванов

<www.litclub.bg/library/fil/james/pragmatist.html>

Теорията за истината, която дадох в моята книга „Прагматизмът“², продължава да среща такива упорити погрешни разбирания, че аз съм изкушен да дам окончателен кратък отговор. Моите идеи може би силно заслужават опровержение, но това не може да стане, преди да са били схванати в правилната си форма. Фантастичният характер на настоящите погрешни концепции показва колко е непозната конкретната гледна точка, поддържана от прагматизма. Хората, които са запознати с едно разбиране, толкова лесно се оправят с него, че те се разбират помежду си само с намек и могат да разговарят, без тревожно да се обръщат към своите Р-та и Q-та. Аз трябва да потвърдя, според резултатите, че ние бяхме допуснали предварително едно готово разбиране, и следователно на много места сме използвали твърде небрежен език. Ние никога не бихме говорили с недомълвки. Критиците се объркват на всяка дума, на която биха могли да се объркат, и отказват да приемат духа вместо буквата на нашия дискурс. Това явно показва една съществена незапознатост с цялата гледна точка. Аз мисля, че то също така показва, че вторият етап на противопоставяне, който вече започна да се изразява в изтърканата фраза "това, което е ново, не е вярно, и това, което е вярно, не е ново", казана в прагматизма, е неискрена. Ако ние не сме казали нищо, което да е ново поне в някаква степен, защо тогава нашето разбиране е толкова трудно да бъде схванато? Обвинението не може да бъде отправено изцяло срещу нашата неяснота на речта, защото в други теми ние успяхме да направим така, че да бъдем разбрани. Но контраобвиненията са безвкусни; и доколкото лично аз съм засегнат, то сигурен съм, че някое от погрешните разбирания, от които се оплаквам, се дължи на това, че моето учение за истината в тази книга, състояща се от популярни лекции, е заобиколено от множество други мнения, които не са необходимо налагащи се, така че читателят може съвсем естествено да бъде объркан. За това аз трябва да бъда обвинен - както и за това, че съм пропуснал определени явни предупреждения, които следващите страници сега отчасти ще ни дадат.

Първо погрешно разбиране: прагматизмът е само обработен позитивизъм.

Това, изглежда, е най-често срещаната грешка. Скептицизмът, позитивизмът и агностицизмът се сходат с обичайния догматичен рационализъм в допускането, че всеки знае какво значи думата "истина", без по-нататъшно обяснение. Но тези учения, които или допускат, или декларираят същинската истина, абсолютната истина като недостъпна за нас, и че ние трябва да се задоволим с феноменалната истина като най-добрият ѝ заместител. От скептицизма това се третира като неудовлетворително състояние на нещата, докато позитивизмът и агностицизмът се вдъхновяват от този факт, виждат същинската истина като "кисело грозде" и разглеждат феноменалната истина като достатъчна за всички наши "практически" цели. Всъщност нищо не би могло да бъде по-далеч от това положение, от това, което прагматизмът казва за истината. Неговата теза е съвсем отдавнашна. Тя "напуска" там, където другите теории започват, задоволявайки се с дефиницията на думата "истина". "Няма значение дали някой ум, съществуващ във вселената, притежава истината или не", казва тя, "както, идеално, означава понятието за истина?"; "Какво биха представлявали истинните съждения, ако съществуват?". Отговорът, който прагматизмът предлага, е предназначен да се отнесе към най-завършената истина, която може да бъде схваната, "абсолютната истина", ако Ви харесва, както и истината с най-относителен и несвършен характер. Въпросът за това какво би представлявала истината, ако съществуваше, принадлежи очевидно на чисто спекулативна област на изследване. Това не е теория за някакъв вид реалност или за това какъв вид познание е действително възможно; тя се

абстрахира напълно от конкретните термини и дефинира природата на едно възможно отношение между двете.

Както Кантовият въпрос за синтетичните съждения е убягвал на предишните философи, така и прагматисткият въпрос е толкова дълбок, че е убягнал на вниманието дотук. Но дори и толкова дълбок, би могло да изглежда, че когато е открито повдигнат, догматиците и скептиците по сходен начин не могат да го схванат, и се придържат към мнението, че прагматистът се отнася към нещо съвсем различно. Той настоява, казват те (аз цитирам един действителен критик) "че най-големите проблеми са нерешими от човешкия интелект, че нашата нужда да познаваме нещата по истинен начин е изкуствена и илюзорна, и че нашият разум, неспособен да достигне основанията на реалността, трябва да се обърне изключително към действието". Не може да има по-лошо неразбиране от това.

Второ погрешно разбиране: прагматизмът е най-вече обръщане към действието.

Названието "прагматизъм" с неговия намек за действие, е един несполучлив избор, трябва да признаем, и досега е било в ръцете на тази грешка. Но няма дума, която да защити учението от критиците, които са толкова слепи спрямо естеството на изследването, че, когато дори Шилер говори за "работещите" добре идеи, единственото нещо, за което те мислят е тяхната непосредствена работа във физическата среда, това, че ни помагат да правим пари или да придобием подобни "практически" облаги. Идеите работят така, разбира се, непосредствено или в по-далечна перспектива: но те работят неопределено и в самия мисловен свят. Без да ни приписват това зачатъчно прозрение, нашите критици третират нашия възглед като предлаган само на инженери, лекари, финансисти и като цяло на хора на действието, които се нуждаят от някакъв груб и готов Weltanschauung (светоглед), но нямат време или ум, за да изучават истинска философия. Той обичайно се описва като типично американско движение, вид опростена (bobtailed) схема на мисълта, прекрасно удовлетворяваща човека на улицата, който по природата си мрази теорията и иска пари веднага. Вярно е, че след като изтънченият теоретически въпрос, с който започва прагматизмът, веднъж е получил отговор, следват вторични изводи от практически тип. Изследването оказва, че във функцията, наречена истина, предишните реалности не са единствените независими променливи. В определена степен нашите идеи, бидейки реалности, са също независими променливи, и точно както те следват друга реалност и ѝ прилягат (fit), така в някаква степен и другата реалност ги следва и им приляга. Когато прибавят себе си към битието, те отчасти отново детерминират съществуващото, така че реалността като цяло се явява ненапълно дефинируема, освен когато си даваме също сметка за идеите. Тази прагматистка доктрина, показваща нашите идеи като допълващи реалността фактори, отваря (понеже нашите идеи са подбудители на нашите действия) широк прозорец пред човешкото действие, също както и сериозно позволение за оригиналност в мисълта. Но малко неща биха могли да бъдат по-глупави от това да се пренебрегне първоначалната епистемологическа постройка, в която е построен прозорецът, или да се говори така, сякаш прагматизмът започва и свършва с този прозорец. Това, въпреки всичко, е което нашите критици правят почти без изключение. Те пренебрегват нашата първоначална стъпка и нейният мотив, и правят отнасянето към действието първично, докато то е нашето вторично постижение.

Трето погрешно разбиране: прагматистите тръгват от правото да се вярва в измислени реалности.

Те правят това, според критиците, показвайки, че истинността на нашите вярвания се състои в тяхната верифицируемост, и тяхната верифицируемост - в начина, по който те работят за нас. Проф. Стаут в своя иначе достоен за възхищение и надежден преглед на Шилер в „Mind“ от октомври 1897 г. смята, че това би трябвало да доведе Шилер (ако той би могъл искрено да осъзнае ефектите от своето учение) до абсурдното следствие да не е способен да вярва истински в главоболието на друг човек, даже и да има главоболие. Той може само да го "постулира" заради

работната стойност на постулата за самия него. Постулатът ръководи някои от неговите действия и води до полезни последици; но моментът, в който той разбере, че постулатът е верен *само* (!) в този смисъл, за него вече изчезва (или би трябвало да изчезне) фактът, че другият човек действително има главоболие. Всичко, което прави постулата най-ценен, тогава изчезва: неговият интерес към събратя-човек "става забулена форма на интерес към себе си, и неговият свят става студен, мрачен и безсърдечен".

Такова възмущение съдържа любопитно объркване спрямо прагматистката вселена на дискурса. В тази вселена прагматистът открива някой с главоболие или друго чувство, и някой друг, който постулира това чувство. Питайки според какво условие постулатът е "истинен", прагматистът отговаря, че за постулирания във всеки случай, той е истинен само в съотношение на това, доколко вярата в него (постулата-б.м.) изработва в него най-големия сбор удовлетворения. Какво е удовлетворителното тук? Със сигурност да се вярва в постулирания обект, именно в реално съществуващото чувство на другия човек. Но как (специално ако постулираният сам е чист прагматист) би могло да бъде изобщо удовлетворително за него да не вярва в това чувство, доколкото, според думите на проф. Стаут, невярването "е направило света да изглежда за него студен, мрачен и безсърдечен"? Невярването би изглеждало, според прагматистките принципи, съвсем несъмнено при такива обстоятелства, освен когато безсърдечието на света е направено възможно на друга основа. И понеже вярването в главоболието, истинно за въпросния субект в прагматистката вселена на дискурса, е също вярно за прагматиста, който за своите епистемологически цели е допуснал тази цяла вселена, защо то да не е вярно абсолютно в тази вселена? Главоболието, в което се вярва, е реалността там, и няма съществуващ ум, който да не вярва в нея, нито на критик, нито на неговия субект! Имат ли нашите опоненти по-добър тип истина в тази реална наша вселена, която да могат да ни покажат²?

Толкова за третото погрешно разбиране, което е просто подразделение на следващото по-всеобхватно такова.

Четвърто погрешно разбиране: нито един прагматист не може да бъде реалист в своята епистемология.

Предполага се, че това следва от неговото твърдение, че истинността на нашите вярвания се състои основно в даването на удовлетворение. Разбира се, удовлетворението *per se* (само по себе си) е (субективно условие): така че се прави заключението, че истината попада изцяло в субекта, който тогава може да я изработва както си поиска. Истинните вярвания по този начин стават капризни афекции, лишени от цялата отговорност спрямо другите части на опита.

Трудно е да се извини подобна пародия на мнението на прагматиста, пренебрегвайки всеки елемент на неговата вселена на дискурса, освен един. Термините, от които се състои тази вселена положително забраняват всякаква нереалистична интерпретация на функцията на познанието, дефинирана тук.

Прагматизиращият епистемолог полага съществуването на реалност и ум с идеи в него. Той пита: какво сега може да направи тези идеи истинни по отношение на тази реалност? Обикновено епистемологията се задоволява с неясното твърдение, че идеите трябва да "съответстват" или да се "схождат"; прагматистът настоява да бъдем по-конкретни и пита какво, конкретно, може да значи това "съгласуване". Той първо открива, че идеите трябва да сочат или да водят до една реалност и не до друга, и след това че соченето и воденето трябва да имат удовлетворение за резултат. Дотук прагматистът е много по-малко абстрактен от обикновения "тромав" епистемолог; но колкото повече той дефинира себе си по-нататък, става и по-конкретен. Целият спор на интелектуалиста с него е заради неговата конкретност: интелектуализмът твърди тук, че по-неясната и по-абстрактна теория е по-дълбока. Конкретното сочене и водене се смята от прагматиста за работа на други части от същата вселена, на която принадлежат реалността и умът, непосредствено верифициращи късметата опит, с които са съединени умът, на единия край, и реалността, на другия. От своя страна "удовлетворението" не е абстрактно удовлетворение/

berhaupt, почувствано от едно неопределено същество, а се предполага, че се състои от такива удовлетворения (в множествено число), които конкретно съществуващите хора действително откриват в своите вярвания.. Както ние хората сме устроени като хора на факта, ние намираме, че да се вярва в умовете на другите хора, в независими физически реалности, в минали събития, във вечните логически отношения, е удовлетворително. Ние намираме надеждата за удовлетворителна. Ние често намираме за удовлетворително да престанем да се съмняваме. Над всичко това ние намираме съвместимостта за удовлетворителна, съвместимостта между наличната идея и остатъка от мисловния ни инвентар, включително целия порядък на нашите усещания, и този на нашите интуиции за сходство и различие, и нашия цял склад от досега постигнати истини. Прагматистът, сам бивайки човек, и не можейки да си представи по-истинни вярвания от нашите за "реалността", които той е положил като базис на своята епистемологическа дискусия, желае да третира нашите удовлетворения като по възможност действително истинни водачи към нея, а не като водещи само нас. Изглежда тук е задължение на неговите критици да покажат с голяма яснота защо, бивайки наши субективни чувства, тези удовлетворения не могат да дадат "обективна" истина. Вярванията, които те съпътстват, полагат предполагаемата реалност, "съответстват" и се "съгласуват" с нея, и ѝ "прилягат" по съвсем определени и подлежащи на описание начини, чрез последващите поредици на мисълта и действията, които формират тяхната верификация, така че просто да се настоява на използването на тези думи абстрактно вместо конкретно, не е начин да се измести прагматиста извън тази област, като неговата по-конкретна теория почти включва тази на неговия критик. Ако нашите критици имат някаква ясна идея за по-обективно основана истина от тази, която ние предлагаме, защо не ни я покажат по-артикулирано? В тяхното положение те напомнят един от хората на Хегел, който иска "плод", но отказва череши, круши и грозде, защото те не са абстрактни плодове. Ние им предлагаме всичко възможно, а те плачат за несъществуващо.

Но тук мисля, че чувам някой критик да отвърща остроумно така: "Ако удовлетворенията са всичко нужно, за да се направи истината, какво ще кажете за известния факт, че грешките също така често са удовлетворителни? И какво ще кажете за също толкова известния факт, че дадени истинни вярвания могат да причинят най-горчивото неудовлетворение? Не е ли ясно, че не удовлетворението, което вярването ни дава, а отношението му към реалността е всичко, което го прави истинно? Да допуснем, че няма такава реалност, и че все пак остават удовлетворенията: дали те не биха работили ефективно в полза на неистинността? Може ли те тогава да бъдат третирани най-вече като "градящи истината"? Вътрешното отношение на реалността към едно вярване ни дава специфично удовлетворение от истината, в сравнение с което всички други наши удовлетворения са измама. По този начин удовлетворението от това да познаваш по истинен път е единственото, което прагматистът трябва да разглежда. Като психологически сантимент, анти-прагматистът с удоволствие му го позволява, но само като съпътстващо обстоятелство спрямо истината, а не като неин конституент. Това, което конституира истината не е чувството, а чисто логическата или обективна функция правилно да познаваш реалността, и неуспехът на прагматиста да редуцира тази функция до по-ниски стойности е явен".

Анти-прагматизъм като този ми се струва изтъкан от неяснота. Да започнем с това, че когато прагматистът казва "необходимо", той го смесва с "достатъчно".

Прагматистът нарича удовлетворенията необходими за конструирането на истината, но аз навсякъде съм ги наричал недостатъчни без реалност, до която да се води междувременно. Ако предполагаемата реалност бъде изтрита от прагматистката вселена на дискурса, той директно би нарекъл неистинни вярванията, които са останали след това, въпреки цялата тяхна удовлетворителност. За него, както и за неговия критик, не може да съществува истина, ако няма нещо, за което истината да се отнася. Идеите са толкова плоска психологическа повърхност, без някаква отразена материя да им даде познавателен блясък. Ето защо като прагматист аз толкова внимателно положих "реалността" *ab initio* (в началото), и защо по време на цялата ми дискусия аз си оставам епистемологически реалист³.

Анти-прагматистът е виновен по-нататък за това, че погрешно си представя това, че в поемането задачата да му дадем представа за това какво формално значи истината, ние допускаме

в същото време и основание за нея, опитвайки се да дефинираме условията, когато той може да бъде сигурен, че материално я притежава. Нашето извършване на това сочи към толкова независима реалност, че когато тя дойде, идва и истината с нея, а когато си отиде, и истината си отива, разочарова това наивно очакване, така че той смята нашето описание за неудовлетворително. Подозирам, че под това объркване лежи по-дълбоко такова, следствие от това, че не се разграничават достатъчно двете понятия - истина и реалност. Реалностите не са истинни, те са; вярванията са истинни спрямо тях. Но аз подозирам, че в ума на анти-прагматиста понякога двете понятия разменят атрибутите си. Страхувам се, че реалността сама по себе си се третира сякаш е "истинна", и обратното. Трябва да се предположи, че който ни говори за едното, трябва също да ни говори и за другото; и една истинна идея трябва по същия начин да бъде, или най-малкото да дава без външна подкрепа, реалността, която тя притежава познавателно.

На това абсолютно-идеалистко изискване прагматизмът просто противопоставя своето *non possumus* (невъзможно). Ако трябва да съществува някаква истина, казва той, реалностите и вярванията относно тях трябва да се "сговорят" да я направят; но дали има такова нещо, или как някой може да бъде сигурен, че собствените му вярвания го притежават, той никога не претендира, че е определил. Това удовлетворение от истината *par excellence* (предимно), което може да обагри вярването като неудовлетворително по други начини, той лесно обяснява като чувството за съвместимост с инвентара на предишните истини, или предполагаеми истини, постигнат с помощта на миналия опит на човек. Но нали всички прагматисти са сигурни, че вярването им е правилно? Техните врагове биха задали този въпрос; и това ме води до:

Пето погрешно разбиране: това, което казват прагматистите, е несъвместимо с наличието на такова изказване.

Един кореспондиращ си с мен изразява това възражение така: "Когато кажете на своята аудитория "Прагматизмът е истина относно истината...", първата истина е различна от втората. Относно първата Вие и те не трябва да бъдете в противоречие; Вие не им давате свободата да я приемат или отрекат съгласно това дали работи удовлетворително или не за техните лични цели. Все пак втората истина, която трябва да опише и включи първата, потвърждава тази свобода. Така че предназначението на Вашето изказване изглежда противоречи на съдържанието му".

Общият скептицизъм винаги е получавал това класическо опровержение. "Вие трябва да бъдете догматици", казва рационалистът на скептиците, "когато изразявате скептическа поизиция; така че животът ви противоречи на вашата теза". Би могло да се предположи, че безсилието на толкова остарял аргумент да намали и най-слабо степента на общия скептицизъм в света, би могло да доведе някои рационалисти дотам сами да се усъмнят, дали тези образцови логически опровержения са такива решителни начини за отстраняване на живите мисловни нагласи. Общият скептицизъм е живата мисловна нагласа на отказа от правене на заключения. Той е постоянна неподвижност на волята, обновявайки себе си конкретно спрямо всеки успешен предложен тезис, и Вие не можете повече да го елиминирате чрез логика в по-голяма степен, отколкото можете да елиминирате упорството или практическите шеги. Ето защо той е толкова дразнещ. Вашият последователен скептик никога няма да постави скептицизма си във формално съждение - той просто го избира като навик. Той предизвикателно се колебае, когато би могъл толкова лесно да се присъедини към нас, казвайки "да", но той не е нелогичен или глупав - обратно на това, често ни впечатлява с интелектуалното си превъзходство. Това е действителният скептицизъм, с който рационалистите трябва да се срещнат, и тяхната логика даже не го закача. Не повече от това логиката може да погуби поведението на прагматиста: неговият акт на изказване, толкова далеч от противоречието, точно екземплифицира това, което той изговаря. Какво е това, което той изговаря? Отчасти, това е, че истината, разгледана конкретно, е атрибут на нашите вярвания, и че те са нагласи, които следват удовлетворенията, идеите, около които се групират удовлетворенията са изначално само хипотези, които предизвикват или призовават някакво вярване да дойде и да заеме мястото си по отношение на тях. Идеята на прагматиста за истината е точно такова предизвикателство. Той приема за повече от удовлетворително да я приеме, и съгласно това заема

своята позиция. Но, като живеещи в групи, хората търсят начин да разпространят своите вярвания, да събудят имитация, да "заразяват" другите. "Защо Вие също да не намирате същото вярване за удовлетворително?", мисли прагматистът, и прави усилия да Ви "обърне във вярата" (convert). Вие и той тогава ще вярвате по сходен начин: Вие ще задържите Вашия субективен край на истината, която ще бъде истина обективна и необратима, ако реалността придържа обективния край, като тя самата бъде едновременно нему. Аз признавам, че не мога да видя какво тук е противоречиво. Поведението на прагматиста в собствения му случай ми изглежда дори обратното: достойно за възхищение заради това, че илюстрира универсалната му формула; и сред всички епистемолози, той е единственият, който е безупречно последователен.

Шесто погрешно разбиране: прагматизмът не обяснява какво е истината, а само как се стига до нея.

Всъщност той ни казва и двете: казва ни какво е тя, и в крайна сметка и как се е стигнало до нея - защото до какво се стига, освен до това, което е самата истина? Ако аз Ви кажа как да стигнете до гарата, няма ли имплицитно да Ви запозная какво е това, до битието и естеството на тази постройка? Съвършено вярно е, че абстрактната дума "как" няма същото значение като абстрактната дума "какво", но в тази вселена на конкретните факти Вие не можете да оставите отделени всички "как" и "какво". Причините да вярвам, че някаква идея е вярна - "как" на моето стигане до това вярване-, могат да са сред основните причини за това защо идеята е истинна. Ако не е така, аз призовавам анти-прагматиста да обясни ясно невъзможността.

Неговият проблем изглежда, възниква главно от неговата неспособност да разбере как едно конкретно изявление потенциално може да значи толкова много, или да е толкова ценно, както едно абстрактно. По-горе казах, че главният "сблъсък" между нас и критиците ни е този на конкретността срещу абстрактността. Тук е мястото да се развие мисълта ни по-нататък.

В настоящия въпрос, връзките в опита, имащи последици върху една идея, която посредничи между опита и реалността, формират истинността, и за прагматиста те са конкретно отношение на истинност, което може да се придобие между идеята и тази реалност. Той казва, че те са всичко, което имаме предвид, когато говорим за идея, "сочеща" към дадена реалност, "съгласуваща се" с нея, "съответстваща" на нея, или "схождаща" се с нея- те или други посреднически средства за верификация. Такива посреднически събития правят идеята "истинна". Идеята сама по себе си, ако тя изобщо съществува, е също така конкретно случване: така че прагматизмът настоява, че истината в единствено число е само сборно име за истините в множествено число, като последните винаги се състоят от поредици определени събития; и това, което интелектуализмът нарича истина, вътрешно присъщата истина, на която и да е такава поредица, е само едно абстрактно име за нейната истинност в действието, заради това, че тези идеи водят до предполагаемата реалност по начин, който ние конструираме удовлетворително.

Прагматистът сам няма възражения относно абстракциите. Прескачайки, и "за по-кратко", той разчита на тях, както на всяко друго, откривайки при неизброимо число случаи, че тяхната сравнителна празнота ги прави полезни замени на пълнотата на фактите, с които се срещаме. Но той никога не им приписва по-висша степен на реалност. За него пълната реалност на една истина е винаги някакъв процес на верификация, в който абстрактното свойство на истинно свързване на идеите с обектите е представено като работещо. В същото време то е безкрайно полезно, за да сме способни да говорим за свойствата абстрактно и отделно от тяхната работа, да ги откриваме като едни и същи в неизброимо число случаи, да ги извеждаме "извън времето", и да третираме техните отношения с други сходни абстракции. Така ние формираме цели вселени от платонически идеи *ante rem* (преди нещата), вселени във възможност, никоя от тях не съществуваща ефективно, освен *in rebus* (в нещата). Там има безброй отношения, които никой не преживява като съществуващи, както във вечната вселена на музикалните отношения, например нотите на Енхен фон Тарау са били прекрасна мелодия, преди ушите на смъртните изобщо да ги чуят. Дори и музиката на бъдещето да спи сега, тя ще бъде събудена по-късно. Или ако вземем за пример света на геометричните отношения, потенциално съществува и хилядната десетична дроб

(the thousandth decimal), макар и никой да не се е опитвал някога да я изчисли. Или ако погледнем към вселената на "съгласуването", безброй палта "прилягат" на гърбовете, и безброй ботуши "прилягат" на краката, на които практически те не прилягат изцяло; безброй камъни "прилягат" на дупките в стената, в които никой не очаква в действителност те да прилягат. По същия начин безброй мнения прилягат на реалностите, и безброй истини са значими, макар и нито един мислител изобщо да не ги е помислял.

За анти-прагматиста тези първични извънвремеви отношения са предпоставки за конкретните, и притежават най-дълбоко достойнство и ценност. Действителното работене на нашите идеи в процесите на верификация са пренебрегнати в сравнение със съществуването на тази безпътна истина в тях.

За прагматиста е обратно - всяка безпътна истина е статична, безсилна, и относително призрачна; пълната истина е тази, която е енергична и се бори. Може ли някой да допусне, че потенциалното качество на истинността някога би било абстрахирано или получавало име, ако истините бяха останали завинаги в този склад на съществени извънвремеви "съгласия" и никога не е била представяна в каквато и да е в копнееща борба на човешките живи идеи за верификация? Със сигурност не повече, отколкото абстрактното свойство на "прилягането" би получило име, ако в нашия свят нямаше гърбове, крака или дупки в стените, към които да се приляга. Екзистенциалната истина е несъществена за действителното съревнование на мненията. Екзистенциалната истина, истината на интелектуалистите, истината, която никой не мисли, е като палтото, което приляга, макар и никой не го е пробвал, като музиката, нечувана някога от ухо; тя е по-малко реална, и не повече реална от верифицираната; и да ѝ се приписва превъзходна степен на слава изглежда малко повече от част от извратен култ към абстракцията.

По същия начин един молив може да настоява, че контурът е същественото нещо във всяко изображение в една рисунка, и да укорява четката и фотоапарата (самега) за това, че го пропускат, забравяйки, че техните рисунки съдържат не само цялото очертание, а и стотина други неща в допълнение. Прагматистката истина съдържа цялото на интелектуалистката истина и стотина други неща в добавка. Тогава интелектуалистката истина е само прагматистката истина *in posse*. Това, че в безкрайно много случаи хората заменят истината *in posse* (във възможност) или верифицируемостта, с верификацията или истината в действието, е факт, на който никой не придава по-голяма важност от прагматиста; той набляга на практическата полза на такъв един навик. Но той не разглежда съгласно тази теория истината *in posse*, истина, недостатъчно жива, за да бъде някога отстоявана, оспорвана или да ѝ се противоречи, като метафизически изначално нещо, спрямо което истините в действието са подчинени и спомагащи. Когато интелектуалистите правят това, прагматизмът ги упреква в извъртане на реалното отношение. Истината *in posse* означава само истините в действието; и той настоява, че последните са първични в логическия порядък, както и в този на битието.

Седмо погрешно разбиране: прагматизмът пренебрегва теоретическия интерес.

Това би могло да изглежда като напълно неоправдана клевета, без да имаше оправдание за това в езиковите прилики на думата "прагматизъм", и в определени груби навици на речта ни, която допуска твърде голямо великодушие от страна на читателя ни. Когато ние говорим за това, че значението на идеите се състои в техните "практически" последици, или в "практическите" различия, които нашите вярвания правят за нас; когато казахме, че истинността на едно вярване се състои в неговата стойност на "работене", и т.н., нашият език беше, явно, прекалено безгрижен, защото под "практическо" ние почти единодушно имаме предвид обратното на теоретическото или неподправено познавателното, и беше извлечено буквално следствието, че една истина в нашите очи няма отношение към някаква независима реалност, или към някаква друга истина, или към каквото и да е друго, освен действията, които бихме могли да основем на нея, или пък удовлетворенията, които те могат да ни дадат. Нашите критици ни обвиняват, че простото съществуване на една идея в самата ѝ цялост, ако само резултатите са удовлетворителни, би ѝ придало пълна истинност в нашата абсурдна прагматистка епистемология. Тържественото

приписване на нас на тази глупост се способства от други две обстоятелства. Първо, идеите са практически полезни в тесния смисъл, неистинните идеи-понякога, но най-често са такива идеите, които можем да верифицираме чрез сбора на всичките им последици, и реалността на чиито обекти по такъв начин може да се разглежда отвъд всякакво съмнение. Това, че тези идеи трябва да са истинни още преди и отделно от тяхната полза, че, с други думи, техните обекти трябва да съществуват действително, е същественото условие за това те да имат този вид полезност - обектите, с които те ни свързват са толкова важни, че идеите, които служат като замени на обектите, също стават важни. Този начин на тяхната практическа работа е първото нещо, направило истините добри в очите на първобитните хора; и заровен сред всички други видове работа, характерни за истинните вярвания, този вид резултираща полза си остава.

Второто заблуждаващо обстоятелство е акцентът на Шилер и Дюи върху факта, че без една истина да е релевантна на моментното затруднение на ума, без тя да е уместна на "практическата" ситуация - имайки предвид тук свършено конкретното смущение - не е добре тя да се изтъква. Не по-добре от това задоволява интересите ни една неистинност при същата ситуация. Но защо нашите затруднения и смущения да не биха могли да бъдат теоретически, както и практически, ми се иска нашите критици да обяснят. Те просто допускат, че никой прагматист няма да признае истински теоретически интерес. След като съм използвал израза "разменна стойност" (cash-value) на една идея, аз бях посъветван от един кореспондент да го променя, "защото всеки си мисли, че Вие имате предвид само паричните печалби и загуби". Казвайки, че истинното е "изгодното в нашето мислене", аз съм укорен по този начин от друг научил за това кореспондент: "Думата "изгоден" няма друго значение, освен това на себичен интерес. Преследването на тази цел завършва с установяването на много служители от национални банки в затворите. Философия, която води до такива резултати, трябва да е нездрава".

Но думата "практически" по навик е така широко употребявана, че трябва да се очаква повече снизхождение към нас. Когато някой казва, че болен човек практически вече е оздравял, или че някакво начинание е практически пропаднало, той обикновено има предвид точно обратното на практическото в буквалния смисъл. Човек има предвид, че макар и неистинен в строгия смисъл, това, което той казва, е истинно на теория, истинно във възможност, със сигурност истинно. И отново, под практическо често се има предвид явно конкретното, индивидуалното, партикуларното и ефективното, като противоположни на абстрактното, общото и инертното. Нека да кажа за себе си: когато съм наблягал на практическата природа на истината, това основно ми е било наум. "Pragmata" са нещата в тяхната множественост; и в по-раншното си приветствие в Калифорния, когато описах прагматизма като отстояващ, че "значението на което и да е съждение винаги може да се сведе до някакво конкретно последствие в нашия бъдещ практически опит, независимо дали пасивен или активен", аз изразително добавих тези ограничаващи думи: "акцентът е по-скоро върху факта, че опитът трябва да бъде конкретен, отколкото върху факта, че той трябва да бъде активен"- под "активен" имам предвид тук "практически" в тесния буквален смисъл⁴. Но конкретните последици могат прекрасно да бъдат и от теоретическо естество. Всеки бъдещ факт, който ние умозаклучаваме от една идея, е конкретно теоретическо следствие, към което нашият ум практически работи. Загубата на всяко наше старо мнение, което ние разбираме, че трябва да изоставим, ако новото мнение е вярно, е конкретен теоретически интерес, както и конкретно практическо следствие. След интереса на човек да диша свободно, най-големият от всичките му интереси (защото той никога не варира или не отслабва, както става с повечето му физически интереси), стои неговият интерес към последователност, в усещането, че това, което той мисли сега, е в съгласие с това, което мисли в други случаи. Ние неуморно сравняваме една истина с друга заради тази единствена цел. Дали настоящото предложение за вярване противоречи на принцип номер едно? Дали то е съвместимо с факт номер две, и т.н. Конкретните операции тук са чисто логически- на анализ, дедукция, сравнение, и др. И въпреки че общите термини могат да се ползват *ad libitum* (свободно), удовлетворителната практическа работа на идеята-кандидат се състои в съзнанието, донесено от всяко поредно теоретическо следствие в частност. Следователно е просто глупаво да се повтаря, че прагматизмът не взема предвид чисто теоретическите интереси. Всичко, на което той настоява,

е че достоверността в действието означава верификация, и че интересите са винаги нещо конкретно. Дори и в изключително теоретически въпроси, той настоява, че неяснотата и генералността не ни служат, за да верифицират.

Осмо погрешно разбиране: прагматизмът е ограничен в солипсизъм.

Аз вече съм казвал за това погрешно разбиране при трета и четвърта точка, но от помощ ще ни бъде да се каже още малко. Възражението е склонно да се изрази с думи като: "Вие правите така, че истината да се състои във всяка ценност, освен собствено познавателната стойност; Вие винаги оставяте Вашия познаващ на много стъпки (или поне на една стъпка) от реалния му обект; най-доброто, което можете да направите, е да оставите идеите да го носят към него; той (обектът-б.м.) остава завинаги извън познаващия", и т.н.

Аз мисля, че тук е въздействало основното интелектуалистко убеждение, че, за да познава реалността, една идея трябва по някакъв загадъчен начин да я притежава или да бъде нея самата⁵. За прагматизма този вид сливане е несъществен. Като правило нашите познания са само умствени процеси, извън състояние на покой и движещи се към реални крайни цели; и реалността на крайните цели, в която се вярва в състоянията на споменатия ум, може да се гарантира само от някой мъдър знаещ⁶. Но ако няма причина, налична във вселената, за това да се усъним в тях, вярванията са истинни в единствения смисъл, в който нещо може да бъде истинно и така, и така: те са практически и конкретно истинни, именно. Истинни в мистическия хибриден смисъл на една *Identitätsphilosophie* (философия на тъждеството) не е нужно да бъдат; нито пък има някаква разбираема причина за това те да бъдат истинни по друг начин, отколкото верифицируемо или практически. Задача на реалността е да притежава своето собствено съществуване; работа на мисълта е да влезе в "досег" с нея чрез безбройните пътища на верификацията. Страхувам се, че "хуманистичните" разработки на прагматизма, биха могли да породят определена трудност тук. Ние стигаме до една истина само чрез останалите истини; и реалността, завинаги постулирана като това, с което всичките ни истини трябва да са в досег, може никога да не ни бъде дадена, освен във формата на истина, по-различна от тази, която сега проверяваме. Но понеже д-р Шилер показва, че всичките ни истини, даже и най-елементарните, се пораждат от вроденото в човешката ни природа с човешка помощ, като реалността рег се по този начин може да се появи само като някаква граница; може да се смята, че тя се "свива" до простото място на обект, и може да се мисли единствено за въпрос на нашият ум ние да запълним това място с това, което е познато. Трябва да се признае, че прагматизмът, изработен по такъв хуманистичен начин, е съвместим със солипсизма. Той приятелски се ръкува с агностичната част на философията на Кант, със съвременния агностицизъм и като цяло с идеализма. Но разработен така, той е метафизическа теория за съставката (matter) на реалността, и отива далеч отвъд честния анализ на прагматизма на природата на познаващата функция, който анализ може така хармонично да бъде съчетан с по-малко хуманистични представи за реалността. Една от заслугите на прагматизма е, че той е така чисто епистемологичен. Той трябва да потвърди съществуването на реалности, но не преценява нищо за тяхната конституция, и най-различните (от него-б.м.) метафизици може да го използват като своя основа. Той със сигурност няма специална склонност към солипсизъм.

Гледайки назад какво съм написал, много от него ми дава странното впечатление, сякаш очевидното е поставено така снизходително, че читателите биха могли добре да се посмеят на моята надутост. Може да се окаже, че конкретността, когато е в радикална форма като нашата, не е толкова очевидна. Цялата оригиналност на прагматизма, целият му смисъл, е неговата употреба на конкретния начин на разбиране. Той започва с конкретността и завършва и спира при нея. Д-р Шилер, с неговите два "практически" аспекта на истината, [1] релевантност към ситуацията, и [2] последваща полза, само запълва чашата на конкретността до преливане заради нас. След като веднъж сте хванали тази чаша, Вие не може да разберете погрешно прагматизма. Изглежда, сякаш силата да си представяме света конкретно би могла да е достатъчно често срещана, за да позволи на читателите да ни разберат по-добре, като че ли са чели между редовете ни, и въпреки всички

наши неудачни изрази, са отгатнали малко по-правилно каква е нашата мисъл. Но, уви! Това не е в плана на съдбата, така че ние само можем да мислим, заедно с немското стихче:

"Es wur' zu schon gewesen,
es hat nicht sollen sein".

("Беше толкова красиво, колкото никой не е очаквал да бъде", Йозеф Виктор фон Шефел, "Тромпетистът от Секинген").

Преводът е направен по William James. The Writings of Willlam James 1902-1910, New York, "Library of America", 1988, pp 918-934.

Бележки:

¹ Първа публикация: "Philosophical Review", януари 1908.

² Аз тук виждам възможността да предусетя критиката, която някой може да направи спрямо лекция 3 от моя "Прагматизъм", където на стр. 96-100 аз казвам, че "Бог" и "Материята" биха могли да се разглеждат като синоними, доколкото няма различно бъдещо следствие, което да се дедуцира от едно от двете понятия. Пасажът е перифразирал от моето обръщение пред Философския съюз на Калифорния, отпечатано в "Joutnal of Philosophy", vol I, стр 673. Аз нямаше така бързо да направя обръщението, ако бях видял недостатък в част от него. Но аз го оставих непроменен, защото той не наврежда на илюстративната стойност на текста. Недостатъкът беше очевиден, когато като случай, аналогичен на вселена без Бог, аз мислех за това, наречено от мен "автоматична любима, означаваща тяло без душа, която трябва да е неразличима от всяка одушевена девойка, смееща се, говореща, изчервяваща се, грижеща се за нас, и изпълняваща всички женски задачи така тактично и сладко, сякаш има душа. Всеки ли би я разглеждал като пълен еквивалент? Със сигурност не, и защо? Защото, оформен както е в нас, нашият егоизъм копнее над всичко останало най-вече за вътрешна симпатия и признание, любов и възхищение. Външното третиране се оценява главно като израз, проявление на придружаващо съзнание, в което бива вярвано. Прагматически, тогава, вярването в автоматичната любима няма да работи, и всъщност никой не я третира като сериозна хипотеза. Вселената без Бог трябва да бъде подобна. Дори и материята да може да прави всяко външно нещо, което и Бог прави, идеята за нея няма да работи удовлетворително, защото главният повик към Бог от страна модерния човек е към същество, което вътрешно ще го признава и ще съди за него със симпатия. Материята разочарова този копнеж на нашето его, така че Бог си остава за повечето хора по-вярната хипотеза, и в действителност остава такъв по прагматически причини.

³ Нужно е да припомня на читателя, че сетивните възприятия и възприятията за идеално отношение (сравнения и др.) трябва да се класифицират сред реалностите. Обемът на нашия мисловен "инвентар" се състои от истини, отнасящи се до тези термини.

⁴ Многозначителността на думата "практически" се вижда добре от думите на един вероятен докладчик на нашите думи: "Прагматизмът е също така англо-саксонска реакция срещу интелектуализма и рационализма на латинския ум (...) Човекът, всеки конкретен човек е мярка на нещата. Той може да схваща само относителни истини, това значи- илюзии. Каква е стойността на тези илюзии, му се разкрива не от общата теория, а от индивидуалната практика. Прагматизмът, който се състои в придобиването на опита на тези илюзии на ума и подчиняването им чрез тяхното превръщане в действия, е философия без думи, философия на жестовите и действията, която изоставя всичко общо и се придържа само към конкретното" (Bourdeau, in "Journal des Dibats", 29 октомври, 1907).

⁵ Усещанията могат в действителност да владеят обектите си или да се сливат с тях, както здравият разум допуска, че те правят: и различията, за които имаме интуиция, между понятията могат да се сливат с "вечните" обективни различия. Но да опростим нашата дискусия тук: ние можем да опитаме да се абстрахираме от тези много специални случаи на познаване.

⁶ Трансценденталният идеалист мисли, че по някакъв необясним начин крайните състояния на ума са идентични с надкрайния всезнаещ, който той смята, че трябва да постулира, за да даде *fundamentum* на отношението на познаване, така както той го схваща. Прагматистите могат да оставят открит въпроса за идентичността; но без мъдър знаещ те не могат да направят повече от това, което могат да направят без реалността, ако искат да покажат, че има случай на познаване. Те самите играят ролята на абсолютния познаващ за вселената на дискурса, която им служи за материал за епистемологизиране. Те гарантират реалността там, и истинното познание на субекта за нея. Но дали това, което те самите казват за цялата вселена, е обективно истинно, т.е. дали прагматическата теория за истината е наистина вярна, те не могат да гарантират- те могат само да вярват в нея. На своите слушатели те могат само да я предложат, както аз я предлагам на моите читатели, като нещо, което трябва да се верифицира *ambulando*, (в движение) или по начин, по който нейните последици могат да я потвърдят.